

КЛАСИФІКАЦІЯ МОВНИХ ЗВУКІВ

ГОЛОСНІ ЗВУКИ

I. Залежно від положення *язика* голосні характеризуються за:

1) місцем артикуляції і 2) ступенем підняття язика.

1) Якщо при вимові звука язик просунений наперед і підіймається до переднього піднебіння, утворюються голосні переднього ряду ([i], [и], [e]).

Якщо ж при вимові голосних язик зосереджений у нижній частині рота і підіймається до м'якого піднебіння, утворюється голосні заднього ряду ([a], [o], [y]).

2) Ступінь підняття залежить від того, якою мірою спинка язика підіймається до піднебіння.

Якщо спинка язика піднята вгору найвище, утворюються голосні високого підняття ([i], [y]).

Трохи нижче підіймається язик при вимові голосного високо-середнього підняття [и].

Ще нижче – при утворенні голосних середнього підняття: [e], [o].

Майже не підіймається язик при вимові голосного низького підняття [a].

II. Щодо участі губ голосні поділяються на

1) неогублені, або *нелабіалізовані*, 2) огублені, або *лабіалізовані*.

Огубленими, або *лабіалізованими*, називаються голосні, при вимові яких заокруглюються й витягаються вперед. Це голосні [o] та [y].

При вимові неогублених, або *нелабіалізованих*, губи нейтральні.

До них належать усі інші голосні: [a], [e], [и], [i].

Вправа 1: Назвіть звук за такою його характеристикою:

1. Голосний, заднього ряду, середнього підняття, лабіалізований.
2. Голосний, переднього ряду, високого підняття, нелабіалізований.
3. Голосний, переднього ряду, високо-середнього підняття, нелабіалізований.
4. Голосний, заднього ряду, низького підняття, нелабіалізований.
5. Голосний, переднього ряду, середнього підняття, нелабіалізований.

Вправа 2. Вимовляйте наведені пари слів із звуками [o] та [y] :

мох – мух, соди – суди, сом – сум, мор – мур, роки – руки, коти – кути, гол – гул, топати – тупати, ховати – кувати, роблений – рублений.

Вправа 3. Ненаголошений [o] перед наступним [y] вимовляйте з невеликим наближенням до [y],

як [oʲ] : [гоʲлубка], [коʲжух], [тоʲму], [коʲлун], [коʲму], [цʲоʲму], [роʲблʲэ].

ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Поділ приголосних за участю голосу й шуму

Якість різних приголосних залежить від умов їх творення. В українській мові приголосні характеризують і класифікують за такими ознаками:

- 1) за участю голосу й шуму в їх творенні (тобто за роботою голосних зв'язок);
- 2) за місцем творення (за активним мовним органом);
- 3) за способом творення;
- 4) за наявністю або відсутністю палаталізації (пом'якшення);
- 5) за наявністю або відсутністю носового забарвлення.

За участю голосу й шуму (тобто за роботою голосних зв'язок) приголосні діляться на **сонорні й шумні**.

Сонорними називаються приголосні, що складаються з голосу й шуму з перевагою голосу: [в], [й], [р], [р'], [м], [н], [н'], [л], [л'].

Шумними називаються приголосні, що складаються.

- 1) з голосу й шуму з перевагою шуму (т. зв. *дзвінкі* приголосні)
- 2) або з одного тільки шуму (т. зв. *глухі* приголосні).

Майже всі дзвінкі й глухі приголосні утворюють співвідносні пари:

Дзвінкі: [б], [д], [д'], [з], [з'], [дж], [дж'], [г], [г]

Глухі: [п], [ф], [т], [т'], [с], [с'], [ц], [ц'], [ш], [ч], [к], [х]

Класифікація приголосних за місцем творення

За місцем творення (або за активним мовним органом) усі приголосні поділяються передусім на **губні і язикові**.

Губні приголосні творяться в результаті зближення нижньої губи з верхньою або верхніми зубами: [б], [п], [м], [в], [ф].

Язикові приголосні залежні від того, яка частина язика артикулює до пасивного мовного органа (зубів, піднебіння або задньої стінки глотки), поділяються на:

а) передньоязикові:

– зубні: [д], [д'], [т], [т'], [з], [з'], [с], [с'], [ц], [ц'], [л], [л'], [н], [н']; [дж], [дж'];

– альвеолярні: [ж], [ш], [дж], [ч], [р], [р'];

б) середньоязикові: [й];

в) задньоязикові: [г], [к], [х];

г) глоткові, або фарингальні: [г].

При його творенні корінь язика зближується із задньою стінкою глотки.

Класифікація приголосних за способом творення

Характеризуючи приголосні за способом творення, враховують характер перепони, що утворюється між мовними органами.

За способом творення шуму приголосні поділяються на три основні групи:

зімкнені, щілинні і дрижачі.

При вимові **зімкнених** приголосних активний орган (нижня губа або язик) тісно змикається з пасивним. Під тиском повітря зімкнення з силою розривається, і при цьому утворюється характерний шум.

Шумні зімкнені (в свою чергу) поділяються на **проривні й афrikати**.

До **проривних** належать: [б], [п], [д], [д'], [т], [т'], [г], [к], [м], [н], [н'].

При цьому проривні шумні ([б], [п], [д], [д'], [т], [т'], [г], [к]) - *ротові*,

а проривні сонорні ([м], [н], [н']) – *носовими*. При їх вимові в ротовій порожнині утворюється тісне зімкнення (як при [б] або [д]), проте одночасно повітря вільно виходить через носову порожнину.

При вимові **а ф р и к а т і в** перелня спинка язика, наближаючись до піднебіння, спочатку утворює зімкнення. Проте замість моментального прориву цього зімкнення в останній фазі у африкатів зімкнення поступово переходить у коротку щілину. Отже, африкати – це звуки складної артикуляції, першим компонентом яких є зімкнення, а другим – щілина : [ч], [ц], [ц'], [дз], [дз'], [дж].

При вимові **щілинних** активний мовний орган, наближаючись до пасивного, утворює вузьку щілину: [в], [ф], [з], [з'], [ж], [ш], [й], [г], [х], [л], [л'].

При вимові **д р и ж а ч и х** [р], [р'] кінчик язика періодично або притискається до переднього піднебіння, або відходить від нього.

Вправа 4. Наведіть приголосний звук за такою характеристикою:

1. Губний, глухий, щілинний.
2. Передньоязиковий, сонорний, проривний, носовий, твердий.
3. Передньоязиковий, шумний, дзвінкий, щілинний, твердий, свистячий.
4. Глотковий, дзвінкий, щілинний.
5. Передньоязиковий, шумний, глухий, африката, шиплячий.

Вправа 5: Порівняйте подані пари приголосних звуків. Чим в артикуляційному і акустичному (за звучанням) відношенні вони відмінні і в чому спільні:

[б] - [п]	[л] - [р]	[в] - [г]	[ш] - [с]
[д] - [д']	[к] - [ф]	[л] - [л']	[с] - [ц]
[д] - [н]	[м] - [н]	[ш] - [ч]	

Вправа 6. Назвіть:

1. Два звуки, якщо вони обидва глухі, задньоязикові, тверді, але один зімкнений, а другий щілинний.
2. Два звуки, якщо вони обидва дзвінкі, неносові, передньоязикові, але один зімкнений, а другий щілинний.
3. Два звуки, якщо вони обидва передньоязикові, зімкнені, проривні, неносові, дзвінкі, але один твердий, а другий м'який.
4. Три звуки, якщо всі вони зімкнені, проривні, неносові, дзвінкі, тверді, але один губний, другий передньоязиковий, а третій – задньоязиковий.

Вправа 7. Назвіть слово, що складається з таких звуків:

1. а) приголосний шумний, глухий, передньоязиковий, щілинний, твердий, шиплячий;
б) голосний заднього ряду, високого підняття, огублений;
в) приголосний сонорний, губний, зімкнений, проривний, носовий.
2. а) приголосний сонорний, передньоязиковий, проривний, носовий, твердий;
б) голосний заднього ряду, низького підняття, неогублений;
в) приголосний сонорний, передньоязиковий, дрижачий, твердий;
г) голосний заднього ряду, середнього підняття, огублений;
д) приголосний шумний, дзвінкий, передньоязиковий, зімкнений, проривний, неносовий, твердий.